

Inteligencija i politika

Jovan V. Mirić

(Intelektualna borba je jalova
ako se vodi bez stvarne borbe)
Antonio Gramsci*)

Iz smisla, a ne iz besmisla svoga doba treba graditi viziju budućnosti. Samo na vrijednosti može se graditi nova vrijednost. Revolucija živi, jača se i snaži od novih tokova i novih skokova, a ne od pobuna, pa bile one političke, intelektualne, moralne, umjetničke ili neke druge. Revolucija je *kontinuitet*, a ne pobuna, čak ni bezbroj pobuna, jer su one prije potvrda sterilnosti duha i nemoci akcije, nego što su dokaz narasle revolucionarne svijesti, bez obzira na njihov kvalitet, intenzitet i nivo. Revolucija je *proces*. Shvatiti taj proces može samo onaj tko mu se bez rezerve predaje, i samo onaj može da ga slijedi, unapređuje i da u njemu i za njega otkriva novi sadržaj i novi misao. *Ancien régime* umire od bolesti, a ne od mača (Hegel). Novi se stvara *akcijom*, a ne *kritikom*. *De omnibus dubitandum* samo je vjera u nešto, u nove mogućnosti, u novi svijet, novi poredak, novog čovjeka, inače i sumnja postaje besmislena. Anticipiranje i izgradnja novog svijeta ne mogu se odvajati. Samo sjedinjeni mogu imati svoj pravi, ljudski smisao: um i snagu, dušu i srce, misao i akciju, teoriju i praksu. Svaki drugi put vodi ili u slijepi, siromašni empirizam, ili pak u utopijsko »putovanje u Ikariju«.

*) Prije dvadeset i devet godina — 27. aprila 1937. god. — u svojoj 48-oj godini života umro je na rimskoj klinici »Qui si sana« sedam dana nakon izlaska iz zatvora Antonio Gramsci. Rođen je 23. januara 1891. godine u Alesu na Sardiniji, u brojnoj i siromašnoj činovničkoj porodici.

Poslije završene gimnazije u kojoj je već ispoljavao izuzetan talenat za studije, 1911. upisuje se na Filozofski fakultet Torinskog univerziteta, gdje je diplomirao 1914. godine. Iako je bio jedan od najboljih studenata kome su vrata naučne karijere bila otvorena, Gramscija to nije moglo da odvрати od revolucionarnog rada, kome posvećuje svu svoju energiju, um i talent.

Torino — Petrograd italijanske proleterske revolucije, kako ga je nazivao Gramsci, bio je u to vrijeme centar revolucionarnog vrenja talijanskog proletarijata. Uviđajući revolucionarnost torinskog proletarijata i, s druge strane, kolebljivost i reformizam Socijalističke stranke, Gramsci uz suradnju Terracina, Togliattia i dr. osniva 1919. godine nedjeljni list »L'ordine nuovo« kao organ komunističke frakcije Socijalističke stranke. »L'ordine nuovo« okuplja najrevolucionarnije jezgro italijanskog radničkog pokreta. Ovdje je nikla i ideja o formiranju prvih radničkih savjeta, što je proletarijat Torina, a kasnije i drugih industrijskih centara sjeverne Italije, oduševljeno prihvatio. Grupa oko »L'ordine nuovo« osniva 1921. godine samostalnu komunističku partiju.

Gramsci je veliki dio svoje teoretske, publicističke i praktično-političke aktivnosti posvetio realizaciji ideje neposrednog radničkog samoupravljanja, kao jedinog oblika u kome je moguće prevazilaženje jaza između vlasničke klase političara i upravljača s jedne, i proizvođačke

Inteligencija i politika pokretači su i nosioci društvenih procesa i preobražaja; inteligencija kao stav prema svijetu, i politika kao uvijek nova akcija i nova inspiracija. One se uzajamno osmišljavaju i ne mogu se odvajati. Podvajanja i nesporazumi nastaju između »intelektualaca« i »političara«. Ni jedan pravi intelektualac ne može biti nepolitičar (ili apolitičar), pogotovo u današnje vrijeme kad je politika postala »prva socijalna sila suvremenog svijeta«,¹⁾ kao što ni jedan pravi političar ne može biti neintelektualac. Odakle onda nesporazumi? Uzroci nesporazuma mogu biti veoma različiti: historijsko-tradicionalni, praktičko-politički, društveno-statusni i dr., a najčešće su rezultat vlastitih predrasuda kojima je opterećena jedna i druga »strana«.

Kada se kod nas raspravlja (a raspravlja se često, u posljednje vrijeme sa devizom: bespoštedna kritika svega postojećeg) o odnosu između inteligencije i politike, očito je da se tu najčešće prilazi aprioristički, a to znači i nekritički: političar se uvijek fiksira kao okoštali birokrata i konzervativni branitelj svoje pozicije i s njom svega postojećeg, a intelektualac kao radikalni kritičar postojećeg i istinski »tragač« za novim vrijednostima. Ne treba posebno dokazivati da je često puta odnos upravo obrnut. Kad intelektualac pristupa kritici politike on se identifikira s inteligencijom kao stavom prema svijetu, a predmet njegove kritike su političari kao društvena grupa upravljača i organizatora. Kritika inteligencije od strane političara trpi od iste predrasude. Međutim, svako odvajanje, dijeljenje na »inteligenciju« i »politiku«, kod analize bilo kog dinamičkog društvenog fenomena, u sebi krije opasnost da ćemo doći do pogrešnih zaključaka. Od ukupnosti društvenih odnosa i snaga zavisi da li će politika biti vitalna snaga jednog društva i djelotvorni regulativ za društvene procese, ili će se povući u birokratsku ljušturu samozadovoljstva i odatle producirati hijerarhijske istine i određivati drugim društvenim sferama recepte i prostor za njihovo djelovanje. Politika koja je u svim svojim akcijama, na svim nivoima i u svim manifestacijama vezana uz

klase« s druge strane. U kasnijoj fazi njegove revolucionarne aktivnosti ovo pitanje nije bilo u prvom planu njegovih preokupacija, ali ne zato što bi smatrao da su radnički savjeti kao oblik neposrednog povezivanja proizvodnje i upravljanja prevaziđeni. »Gramsci nije nikada smetnuo s uma revolucionarni, humanistički oslobodilački smisao radničkih savjeta, međutim, on je u ovisnosti o stvorenim historijskim okolnostima naglašavao one strane u revolucionarnom pokretu koje su u danom času bile relevantnije« (V. Mikecin, prikaz u »Naše teme« 10/63. str. 1752).

Gramscijeva revolucionarna aktivnost, a posebno njegova aktivnost na ujedinjavanju svih naprednih snaga u borbi protiv fašizma, nije mogla ostati nezapažena i promaći fašistima, koji su sve črčće preuzimali kormilo na putu »za novi poredak«, a kraljevskim potpisivanjem zakona 1926. dobili su i formalnu vizu prema potpunoj fašizaciji Italije. Te iste godine uhapšen je i Antonio Gramsci, a 1928. na procesu u Rimu osuđen je od fašističkog suda na 20 godina, 4 mjeseca i 5 dana zatvora. Državni tužilac rekao je, između ostalog: »Ovoj glavi moramo sprečiti funkcionisanje za 20 godina«. (A. Gramsci: Izabrana dela, Kultura, Beograd, 1959. str. 10).

Ali ni zatvorska tortura koja ga je fizički nagrizala i uništavala njegovo već ionako narušeno zdravlje nije mogla slomiti njegov revolucionarni duh i prekinuti njegovu stvaralačku aktivnost. Gramsci je upravo u zatvoru napisao najveći broj svojih djela poznatih pod nazivom »Zatvorske bilježnice«. Ima ih ukupno 32.

Iako je bio odvojen od stvarnog života i društva, gotovo da nema problema o kome Gramsci nije pisao i osvijetlio ga svojim revolucionarnim žarom, intelektualnom darovitošću i snagom zapažanja.

Antonio Gramsci bez sumnje je najznačajniji i najdosljedniji talijanski marksist ovoga vijeka, intelektualac—revolucionar, publicist i organizator, čiji su lucidni duh, hrabrost i dosljednost učinili znatan utjecaj, kako na njegove bliske suradnike i suvremenike, tako i na talijanski radnički pokret sve do naših dana.

1) vidi N. Smailagić: »Epohalna valencija politike...«, »Politička misao« br. 3/1965.

bitne potrebe i težnje društva, te iz njega crpi svoj vitalitet, takva politika mora uvijek i iznova postavljati nove ciljeve i pronalaziti sredstva za njihovo ozbiljenje. Princip takve politike je *akcija*. Sredstva mogu biti samo ona koja u danom momentu stoje na raspolaganju, a ona u mnogo slučajeva nisu ni najprimjerenija niti najtipičnija. Zbog toga se kritika politike najčešće svodi na kritiku sredstva. Sredstva inteligencije, napose tzv. »humanističke inteligencije« najčešće ne podliježu takvoj kritici.

Svaki intelektualni stav i čin podliježe određenom etičkom sudu, ocjeni moralnosti, što je posebno naglašeno kod intelektualaca »praktičara« (političara). To ne znači da ostale kategorije intelektualaca ne snose moralnu, to će reći društvenu odgovornost za svoje čine, ali oni se ne ispoljavaju tako drastično i neposredno kao akcije političara, čiji svaki potez verificira neposredna društvena praksa kao medijum političke akcije, a eventualne ideološke obmane — kolikogod se pripisivale isključivo politici — daleko su »prozirnije« od onih koje se često skrivaju pod egidom filozofije i umjetnosti, gdje je uvijek moguće, s manje rizika i s manje građanske hrabrosti i društvene odgovornosti, prodavati »rog za svijeću«. »Oboružani« i »okićeni« raznim izmima, takvi »intelektualci« najčešće se bore za svoje »mjesto pod suncem«, dok političar-intelektualac može djelovati samo u okviru jednog izma — *realizma*. Zato stvaralački entuzijazam političara treba uvijek pretpostaviti utopijskom filantropizmu i apstraktnom humanizmu. To ne znači da političar ne smije da mašta. Naprotiv, političar ne smije prestati da mašta, ali on maštom ne smije biti »zarobljen«, jer bi u tom slučaju stvaralačka korespondenca između njega i svijeta zbilje bila prekinuta, a on bi prestao biti političar. »Zbog te svoje egzistencijalne situiranosti uvek u samo aktuelnoj tekućoj reci života, da bi mogla opstati, ona (politika, primj. J. M.) mora biti efikasna, a da bi imala budućnost, ona ne sme biti imperijski-praktička, već perspektivno-realistička.«²⁾

Osmišljavanje realiteta, »oduhovljene prakse« ne može se vršiti ni iz kakve sfere van nje same. A niti se relevantni sudovi mogu izricati izvana. Sud za politiku može biti samo akcija. Najdjelotvornija kritika je djelovanje. Jedina prava kritika je *stvaranje*.

Princip humanizma i ljudske prirode centralno je pitanje inteligencije i politike i vječita njihova preokupacija. Ipak, često se zaboravlja da ljudska priroda nije nešto što je dato, niti u realnosti niti u glavama ljudi, već da je čovjek stvara svojim djelom, svojim aktivnim odnosom prema prirodi i drugom čovjeku. To znači da čovjek postaje čovjekom jedino ako ustraje u mijenjanju svoje prirode. Uloga inteligencije u mijenjanju svijeta i čovjeka ima presudan značaj. Da bi to uistinu mogla, ona se mora osloboditi predrasuda i shvatiti da »*filozofija prakse*« nije filozofija o *praksi*, već da je to praksa sama, uvijek podizana na novu, višu razinu.

Inteligencija se i raspoznaje po tome što njen posao nikada nije dovršen. Njen svijet nikada nije dovoljno osmišljen. Intelektualac koji misli (i shodno tome postupi) da je postigao cilj u životu, nije intelektualac. Za intelektualca nikada ostvareno ne može zamijeniti smisao *traženja* i *ostvarivanja*. Svaka realizacija implicira nove projekte. Ona upravo i ima smisla samo utoliko što »otkriva perspektive«. U tome smislu treba shvatiti i »kritiku

2) Z. Munišić: »Utopija i politika«. »Filozofija« br. 1/64, str. 106.

svoga postojećeg«. Ne kao negiranje, obezvređivanje toga *što jest*, već kao njegovo dijalektičko prevazilaženje i otkrivanje sve novih i novih vrijednosti i novih mogućnosti za ljudsku akciju. »Ništa što je stvoreno ne sme za nas biti toliko sveto da ne bi moglo biti prevaziđeno i da ne bi ustupilo mesto onome što je još naprednije, još slobodnije, još ljudskije!«³⁾ Svako drugo shvatanje kritike svoga postojećeg samo je spekulativno nadmudrivanje i nemoćni intelektualistički (ne intelektualni) bijeg u »literarnu republiku«. A intelektualac koji isključivo u takvoj »republiki« nalazi kompenzaciju za sve ostale društvene aktivnosti, takav intelektualac nudi drugima nešto što nije zbiljska vrijednost, »vara ih, dakle. A drugi, diveći se djelu i autoru ili hudeći ih, varaju ga zauzvrat, jer ih ne uzimaju 'ozbiljno'. A varaju i sami sebe jer vjeruju u važnost svog zanimanja (intelektualna 'elita'), 'Literarna republika' je svijet pokradenih kradljivaca.«⁴⁾

Za istinskog intelektualca društvena i politička zbilja najrelevantnije je poprište za njegovu djelatnost, pogotovo onda kada je zbiljska republika zamijenjena »surogomat«. Nakada društvo nije tako dobro i savršeno da ne bi trebalo raditi na njegovom mijenjanju, i nikada nije tako beznadno loše da se ne bi moglo preobražavati »in melius«. Eto posla za svijet i za nas, kao što je govorio Marx.

»Makar da je ovaj svijet u načelu svagda dovršen, održavanje njegova totaliteta i integriteta goni ga da se kao nužan svagda iznova manifestira u realnosti, ali da ni jedna njegova manifestacija ne apsolvira proces i sebe u njemu, nego da se oni vječno obnavljaju na novim razinama.«⁵⁾

Eto, tu je presudna uloga inteligencije ako želimo da te manifestacije uvijek iznova obogaćuju svijet i da čovjekovu životu daju sve puniji, ljudskiji smisao. Ta uloga posebno je naglašena danas, u ovom našem dobu sveopće tehnizacije i funkcionalizacije kada ritam vremena neumitnom snagom ruši ustaljene vrijednosne kriterije i pomiče ih van čovjeka, smještajući ih negdje u poredak i red drugih stvari i njihovih vrijednosti. Intelektualac isto tako ne može ostati nezainteresiran za sve ono što se događa u svijetu, i prema tome ne može ostati nepredijeljen, neangažiran. Ne može biti apolitičar. Naravno da se pod tim ne misli na angažman »kineskog tipa«,⁶⁾ već upravo suprotno, da se čovjek izvlači iz blata, iz duhovne i materijalne bijede, ordinarnih ideoloških obmana i pogubnog fanatizma bilo koje vrste. U tom smislu intelektualci nisu ljudi bez domovine; njihova je domovina svagdje. Danas kao i uvijek. Za njih ne bi smjelo biti prirodnih niti političkih granica, jer se zalažu za ljudske vrijednosti univerzalnog značaja; pa i onda kad inspiraciju crpe isključivo na nacionalnom tlu, oni nose opće-ljudske poruke. Vrijedna intelektualna, naučna, umjetnička ostvarenja baština su svih ljudi. Tako je to otkad je čovjek počeo da radi, misli i stvara. Tu se ni do danas nije ništa izmijenilo.

»Poziv mislioca danas jest da brižnom analizom mogućnosti slobode unutar svijeta nužnosti na ovom njegovom rubu i preko

3) Iz programa SKA, izd. »Komunist«, Beograd, 1965, str. 200.

4) vidi A. Kojeve: »Kako čitati Hegela«, »Veselin Masleša«, Sarajevo, 1964, str. 104.

5) Dr V. Sutlić: »Čovjek u suvremenom svijetu«, »N. teme« 4/63, str. 214.

6) Kuo-Mo-Jo, vrhunski kineski intelektualac i dugogodišnji predsjednik Kineske akademije nauka, odrekao se čitavog svog intelektualnog stvaralaštva kroz 70 godina. Spreman je, kako je sam izjavio, »da se sav uvalja u blato« da bi bio bliži seljacima, da »okrvvari ruke« bar nekom granatom protiv američkog imperijalizma da bi bio bliži vojnicima, i da na taj način »spali svoju bezvrijednu prošlost!« (»Borba«, 30. IV 1966).

njega budnim apelom pomaže čovjeku, kojemu doista nije svejedno da li kao čovjek jest ili nije, oko smještaja u jednostavnost suvremenog svijeta... «.⁷⁾ On mu može pomoći samo ako u postojećem, čovjekovu svijetu otkriva nove vrijednosti i prema njima razvija čovjekove afinitete, jer i čovjek je kontinuitet i proces, proces *mijenjanja i saznavanja*. »Mi svijetu razvijamo nove principe iz principa svijeta. Mi mu ne kažemo: prestani sa svojim borbama, to su gluposti; mi ti hoćemo doviknuti istinsku parolu borbe. Mi svijetu pokazujemo zašto se on zapravo bori, a svijet je takva stvar koju on *mora* prisvojiti, makar to i ne htio.«.⁸⁾ Intelektualac koji postojećem stanju suprotstavlja neki drugi, izmišljeni svijet, nije u stanju da otkrije prave veze između stvarnosti i svoje utopije, pa je njegova kritika postojećeg uvijek samo nemoćno bježanje od datog svijeta i društva; to je »buržoaski intelektualac koji se gubi u ništavilu« (Hegel). Intelektualac-revolucionar, naprotiv, zasniva svoju kritiku na pronalaženju veza između date stvarnosti i ideala. »Suvišan (i prema tome površan i mehanički) politički realizam često dovodi do tvrđenja da državnik mora da deluje jedino u okviru 'postojeće realnosti', da se ne sme interesovati za 'ono što treba da bude', nego samo za ono što jest. To bi značilo da državnik ne sme da gleda dalje od svoga nosa... Političar na delu je stvaralac, čovek koji podstiče. Ali on ne stvara ni iz čega, niti se kreće u mutnoj praznini svojih želja i snova. On polazi od postojeće stvarnosti, ali šta je to postojeća stvarnost? Da li je to možda nešto statično i nepokretno ili pak nije li to pre odnos snaga u stalnom kretanju i menjanju ravnoteže? 'Ono što treba da bude' je, prema tome, konkretnost, štaviše, to je jedino realističko i istorističko tumačenje stvarnosti, to je jedina istorija na delu i filozofija na delu, jedina politika.«.⁹⁾

»Pitanje inteligencije« najčešće se postavljalo — sa stanovišta politike — kao pitanje njene angažiranosti. Taj angažman uglavnom je promatran kroz ideološke i birokratske naočari, tako da je angažiranom inteligencijom smatrana samo ona koja je sve svoje ambicije, um i talenat podredila i stavila u službu neposrednim ideološkim zahtjevima vlasti i njenom glorificiranju.

Sa stanovišta pak same inteligencije njeno se pitanje najčešće ispoljavalo kao zahtjev za vlastitim društvenim priznanjem, kako u pogledu moralnog i materijalnog statusa, tako i osiguranje pune slobode »intelektualnog stvaranja«. Treba odmah reći da se često pod slobodom intelektualnog stvaranja traži »najčistiji« put da se pobjegne ispod autoriteta društvene organizacije, odakle se onda u ime nemoćnog, defetističkog individualizma kritizira *autoritet* (koji je neophodan u svakoj racionalnoj organizaciji društva) kao *nesloboda*, a politička akcija kao birokratska samovolja. Ne znači da nema često puta birokracije i samovolje, ali ovakav aprioristički stav prema njima samo je nemoćno prebacivanje kritike i borbe protiv njih na »donkihotski kolosijek«.

Ne smatramo da je individualizam sam po sebi bitno asocijalan, apolitičan stav. Naprotiv, on je uvijek zdravog društva, kao što je, s druge strane, njegov izraz. Individualizam je uvijek (ukoliko to nije rezignacija i »bijeg u sebe« ili u neko imaginarno društvo) *stvaralački* sukob s postojećim, u čemu je uvijek sadržan

7) Dr V. Sutić: op. cit. str. 226.

8) K. Marx: Pismo Rugeu od septembra 1843. u Marx—Engels; Odabrana pisma, Kultura, Zagreb, 1955, str. 57.

9) A. Gramsci: Problemi revolucije, Izabrana dela, izd. Kultura, Beograd, 1959, str. 224.

zahtjev za čovjekovo priznanje, zahtjev da čovjek, mijenjajući postojeće, postaje i sam ono što još nije, a što može postati.

Zato intelektualac ne mora biti na nekom od čvorišta političke vlasti da bi bio politički angažiran, ali isto tako u određenim okolnostima može najviše dati upravo ako sudjeluje u takvoj vlasti. Politička vlast je samo jedna od mogućnosti — u određenim revolucionarnim situacijama najvažnija — za stvaralački angažman intelektualaca.

Ako se politika shvati kao ljudska akcija na konstituiranju i usmjeravanju društvene zajednice, onda je prva dužnost »društvenih mislilaca« da svojom mišlju i svojim aktivnim odnosom pomognu osmišljavanju i ozbiljenju takve zajednice. »Kada bi u nastojanju istorije inteligencija bila nesposobna da uhvati ritam, da ustanovi jedan proces, bio bi nemoguć život civilizacije. Politički genije se poznaje upravo po sposobnosti da ovlada najvećim mogućim brojem konkretnih termina neophodnih i dovoljnih da se fiksira proces razvitka i, prema tome, po sposobnosti, dakle, da anticipira blisku i daleku budućnost i na liniji te institucije da postavi aktivnost jedne države, da pokuša da ostvari sreću jednog naroda.«¹⁰⁾ Zato intelektualac može stalno da »prelazi u političare«, a da ne bude »izdajnik« svoje misli, ideje, niti svoje intelektualne savjesti.

No, ovakvo pitanje »prelaženja« ne postavlja se za takozvane »organske intelektualce«, koje svaka klasa i svaka društvena grupa stvara istovremeno s vlastitim formiranjem i organiziranjem. Takvi intelektualci »obezbeđuju joj homogenost i svest o sopstvenoj funkciji ne samo na ekonomskom nego i na društvenom i političkom polju...«¹¹⁾ Ono se postavlja kod kategorija takozvanih »tradicionalnih intelektualaca«, koje su već ranije postojale, a nova društvena klasa »preuzima« ih iz stare društvene strukture, i za koje, štaviše, »izgleda kao da predstavljaju istoriski kontinuitet koji nisu prekidalje najsloženije i najkorenitije promene društvenih i političkih oblika. Pošto te razne kategorije tradicionalnih intelektualaca osećaju po 'staleškoj solidarnosti' svoj neprekidni istoriski kontinuitet i svoju 'kvalifikovanost', to one sebe postavljaju i kao samostalne i nezavisne od vladajuće društvene grupe. Taj samostalni položaj nije bez posledica na ideološkom i političkom polju, i to dalekosežnih posledica: čitava idealistička filozofija može se lako povezati s položajem koji je zauzeo društveni sloj intelektualaca i može se definisati kao izraz te socijalne utopije zbog koje se intelektualci smatraju 'nezavisnim', samostalnim, sa svojim vlastitim obeležjima itd.«¹²⁾ Ali ne samo da se iz prethodne društvene strukture nasljeđuju određene kategorije tradicionalnih intelektualaca već se nasljeđuju i određeni odnosi, koji, dok god postoje, stvaraju i takve kategorije intelektualaca koji su nužan, duhovni izraz takvih odnosa. Dakle, tradicionalni intelektualci ne samo da se »nasljeđuju« nego se i »stvaraju«. Isto se tako ti intelektualci nasljeđuju zajedno s određenim društvenim grupama, klasama ili njihovim ostacima. Međutim, inteligencija kao društvena grupa bitno se razlikuje od svih drugih, iz prethodnog društva naslijeđenih grupa. Dok su te razne druge društvene grupe neposredno vezane uz određene *objektivne uvjete* (proizvodne, vlasničke) —

10) A. Gramsci: op. cit. str. 159—160.

11) A. Gramsci: Intelektualci i organizacija kulture, Izabrana dela, str. 309.

12) A. Gramsci: op. cit. str. 310—311.

a to i jest ono što ih čini posebnim grupama — dotle su intelektualci determinirani svojim saznanjem, sviješću, stavom, čega ih se ne može lišiti, kao što se, recimo, revolucijom buržoaziju može lišiti vlasništva nad sredstvima za proizvodnju.

Sve ostale društvene grupe, brže ili sporije, mijenjaju i svoju svijest promjenom stvarnih životnih uvjeta i odnosa u kojima se nalaze.

Socijalističko društvo, kao što je isticao Lenjin, mora od buržoaske inteligencije iskoristiti »snagu znanja«, kao što od buržoaske vlasničke klase uzima »snagu bogatstva«.

Iako se *homo faber* ne može odvajati od *homo sapiensa* u samom čovjeku, to je odvajanje izvršeno u vanjskim odnosima kojima je čovjek posredovan. Društvena klasna podjela rada, pored ostalih suprotnosti, stvorila je suprotnost između manuelnog i intelektualnog rada. »Svi su ljudi intelektualci, moglo bi se stoga reći, ali nemaju svi ljudi u društvu funkciju intelektualaca.«¹³⁾

U društvu čija je još uvijek bitna determinanta produkcija i konzumpcija, dakle, u društvu *stvarnih potreba* i *prividne društvenosti*, intelektualci su samo oni koji se stvarno vežu uz najnaprednije oblike društvene proizvodnje i organizacije i koji svojim znanjem, svojom sviješću i svojim opredjeljenjem unapređuju takvu organizaciju. Iz ovoga slijedi da se takozvana »tehnička inteligencija« daleko brže »snalazi«, uključuje se u takve procese, te na taj način, koristeći svoj monopolski položaj, ostvaruje određene privilegije u društvu. »Njena egzaktna, racionalna znanja legitimiraju se bilo primjenom u neposredne proizvodne i tehničke svrhe bilo korisnim angažmanom u raznim socijalnim službama (npr. ljekari)«.¹⁴⁾

Sistemom društvenog samoupravljanja postepeno se smanjuje hijat između sfere politike i sfere rada, a s ovim se brišu razlike između manuelnog i intelektualnog rada. Istovremeno se ruši tradicionalni stav prema inteligenciji, naime, ruše se tradicionalni društveni odnosi, u kojima se inteligencija mogla izdvajati u posebnu elitu i ostvarivati određene statusne privilegije. To ne znači da će nestati intelektualaca, naprotiv, transformiranje društvenih odnosa omogućavati će da sve veći broj ljudi postaju intelektualci, da na kraju svi postanu intelektualci, bez obzira na karakter djelatnosti koji će pretežno obavljati. To čak ne isključuje mogućnost da će se neki ljudi baviti pretežno duhovnim (intelektualnim) stvaralaštvom, ali na to neće biti »prinudeni« vanjskim odnosima, već svojim vlastitim, unutaršnjim opredjeljenjem, smislom, inspiracijom.

»Način postojanja novog intelektualca ne može se više sastojati u elokvenciji, spoljnoj i trenutnoj pokretačkoj snazi osećanja i strasti, nego u aktivnom učestvovanju u praktičnom životu kao graditelja, organizatora, kao čovjeka koji 'stalno ubeduje' — jer nije samo puki govornik — a ipak je nadmoćan u odnosu na apstraktan matematski duh; od tehnike-rada on dolazi do tehnike-nauke i do *istorisko-humanističke koncepcije*, bez koje čovek postaje 'stručnjak', a ne postaje 'rukovodilac' (stručnjak + političar)«.¹⁵⁾

Kao što su industrijske revolucije izbacile u prvi plan takav tip intelektualca kao što su specijalizirani tehničari i menedžeri, koji su izraz i garancija racionalizacije društvene proizvodnje i

13) A. Gramsci: »Intelektualci i organizacija kulture«, cit. str. 312.

14) vidi Dr Lj. Tadić: »Da li su intelektualci ljudi bez domovine«, »Naše teme« br. 4/63, str. 373.

15) A. Gramsci: op. cit. str. 313.

njene neslućene ekspanzije, koja čak prijeti da u svom zamahu obezvrijedi i samog čovjeka, sistem društvenog samoupravljanja treba da stvara novi tip intelektualaca, koji će izgrađivati svijest o tom sistemu kao nužnom obliku nove, humanije organizacije društva, i koji će biti kreatori novog humanizma i novog društvenog morala.

Da bi društveno samoupravljanje moglo da kreće društvo u pravcu novog humanizma, ono se prije svega mora razvijati na čvrstoj materijalnoj osnovi, jer će samo na taj način moći da ruši politički apsolutizam države koja je svoj birokratski plašt ukrašavala konformističkom inteligencijom, a intelektualni nonkonformizam žigosala kao anarhiju.

Samo na toj osnovi utemeljeno i dalje razvijano društveno samoupravljanje može srušiti *svemoć političke države i nemoć »Literarne republike«*.